

## Kültürlerarası Yazının Türkçe Değişkesi ve Kimlik Oluşumu\*

Metin Sarı\*\*

Öz

Almanya'da 1990'lı yılların hemen başında yabancı kökenli yazarlar yazında kültürlerarasılık devrimini gerçekleştirerek okuyuculara son derece varsıllaştırıcı bir okuma deneyimi sunmayı başarmışlardır. Söz konusu bu yazın, kültürlerarası yazın biçiminde adlandırılmıştır. Bu çalışmada kültürlerarası yazının Türkçe değişkesi ve kültürlerarası yazın çerçevesinde oluşan anlatılarda kendilerini gösteren anlatı kahramanlarının kimlik oluşumu üstünde durulmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede kültürlerarası yazının Türkçe değişkesinin oluşum sürecini açıklamak adına da 1960'lı yıllardan başlayarak Almanya'ya gerçekleşen göç sürecine bağlı olarak oluşmuş yazının tarihine de kısaca değinilecektir.

**Anahtar Kelimeler:** göç, üçüncü alan, melezlik, kanak, kültürlerarası yazın

---

\* Bu makale 2013 yılında Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı'nda Yrd. Doç. Dr. Hilmi Tezgör danışmanlığında tarafımızca hazırlanmış *1960'lı Yıllarda Göçmen Türk İşçileriyle Başlayan Türk Göçmen Yazınının 1990'lardaki Dönüşümüne Bakış* adlı yüksek lisans tezinden hareketle yazılmıştır.

\*\* Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni. metinsari@hotmail.de

Makalenin gönderim tarihi: 5 Kasım 2017. Makalenin Kabul tarihi: 9 Aralık 2017.

# The Turkish Variation of Intercultural Literature and Identity Formation

## Abstract

In Germany, at the beginning of the 1990's, authors who had a foreign origin made an intercultural revolution in literature and were able to offer readers a highly enriching reading experience. This literature is named as "intercultural literature". This study will focus on the Turkish variation of intercultural literature and the formation of identity of the protagonists in this literature. Within this framework, in order to explain the formation process of the Turkish variation of intercultural literature, the study will briefly touch upon the history of this literature that has formed in relation to the immigration process that took place in Germany starting with the 1960's.

**Key Words:** migration, third space, hybridity, kanak, intercultural literature

## Giriş

Almanya, İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yokluklar ve yoksunluklar içerisinde, ülkenin yeniden inşasını sağlamak ve sanayisinin işgücü gereksinimini karşılamak amacıyla, aralarında Türkiye'nin de olduğu değişik sekiz ülke ile işgücü anlaşmaları imzalar. Bu çerçevede 30 Ekim 1961 tarihinde Bad Godesberg'de Türkiye Büyükelçiliği ile Almanya Federal Cumhuriyeti'nin Dışişleri Bakanlığı arasında imzalanan "Türkiye-Almanya İşgücü Anlaşması" ile Anadolu'nun değişik kentlerinden yüz binlerce Türk işçi yeni ve varlıklı bir gelecek düşüyle yeni vatanlarına göç etmeye başlar.

Göçün ilk yıllarında hem Almanya hem de göçmen Türk işçileri, bu göçün kısa süreli olacağını düşünmektedir. Ancak 1970'li yılların hemen başında gerçekleşen iki gelişme bu düşüncenin bütünüyle yerle bir olmasına yol açar. Bu gelişmelerden ilki Almanya'nın 1973 yılında işçi alımını durdurması, hemen ardından da 1974 yılında ülkede bulunan Türk işçilere aile birleşimi iznini tanımasıdır. Almanya böylelikle 1960'lı yılların başında başlayan Türk işgücü alımını durdurma kararı almış görünse de, aslında ülkede bulunan Türk işçilerinin ailelerinin de Almanya'ya yerleşimine olanak tanıması olur.

Türkiye’de Almanya’da ailelerinin geleceği için ter akıtanların yollarını gözleyen eşler ve onların çocukları Anadolu’nun değişik kentlerindeki tren istasyonlarından onları, yeni vatanlarına ulaştıracak uzun ve zorlu bir yolculuğa koyulurlar.

Yaşanan bu gelişmelerin ardından göçmenler için Almanya gerçek ve kalıcı bir vatan haline gelir ve gerek göçmenler gerekse de Alman toplumu açısından sayısız sonucun oluşmasına yol açar. Bu sonuçlar arasında belki de en önemlisi kendisini kimlik boyutunda gösterir. 1960’lı yılların sonlarından başlayarak henüz çok küçük yaşlarda Almanya’ya giden çocuklar ve onların Mainz, Frankfurt, Köln, Dortmund, Stuttgart, Münih gibi Almanya’nın değişik kentlerinde doğan kardeşleri, kültürleşme, sosyalleşme ve eğitim süreçlerini gerek annelerinin gerekse de babalarının tüm bu süreçleri geçirdiği uzamdan bütünüyle farklı ve değişik olan bir uzamda gerçekleştirmek durumunda kalır. Bu durum onların kimlik oluşumunun kendine özgü bir nitelik taşıması sonucunu doğurur. Kendi köken kültürleri ve toplumda egemen olan çoğunluk kültürü içinde sözü edilen kültürleşme, sosyalleşme ve eğitim süreçlerini gerçekleştiren göçmen çocukları, çalışmanın ilerleyen bölümünde açıklanmaya çalışılacak olan Homi K. Bhabha’nın “üçüncü alan/uzam” adını verdiği bir uzamda kültürel kimliklerini oluşturacaklardır. Bu kimliğin başat niteliği kendiliğinden taşıdığı melezliktir. Bu melez kimlik 1990’lı yıllarda Almanya’da ortaya çıkan kültürlerarası yazının Türkçe değişkesine ortam oluşturur. Taşdığı niteliklerle ulusal yazınlardan tamamen ayrılan bu yazın, dünyaya üçüncü alan dediğimiz bu uzamdan bakan kişilerce oluşturulmuştur.

Bu çalışmada kültürlerarası yazının Türkçe değişkesi ve onun çerçevesinde oluşmuş anlatılarda yer alan anlatı kahramanlarının kimlik boyutunda yazında sergilenme biçimlerine değinilmeye çalışılacaktır. Kültürlerarası yazının Türkçe değişkesinin ortaya çıkış sürecini daha iyi kavrayabilmek adına da kısaca göç ile başlayan yazının tarihsel gelişimine de kısaca değinilecektir.

## Göçün Oluşturduğu Yazının Tarihsel Gelişimine Kısa Bir Bakış<sup>1</sup>

Türkiye'den Almanya'ya göçün resmi olarak başladığı 1961 yılından günümüze Almanya'da Türkiye kökenli yazarların ortaya koydukları yazın genel olarak zamanın akışı içerisinde Almanya'da Türkiye kökenli toplumun kendi içinde yaşadığı sosyolojik değişimlere bağlı olarak ve bu değişimlerin yazına yansımaları sonucunda kendi içinde üç döneme ayrılır. Literatürde de bu üç değişik dönem farklı adlar altında incelenmiştir.

1960'lı yıllardan başlayarak 1980'li yılların başına değin geçen sürede ortaya konan yazın, "konuk işçi yazını" (Gastarbeiterliteratur) adıyla anılır. Bu dönemin yazınının odağında geride kalan vatana ve sevdiklerine duyulan hasret, göç ve göçün doğurduğu sorunlar, öteki ile kurulan ilk teması bağlı olarak oluşan izlenimler hüznü bir dil ve anlatımla yazıya dökülür. 1965 yılında Türkçe yazılıp 1969 yılında da Almanca çevirisi yapılan Nevzat Üstün'ün *Almanya Almanya* adlı öyküsü konuk işçi yazınının ilk ürünü olma unvanını taşır. (Kuruyazıcı, 2001, s.17) Yine konuk işçi yazını çerçevesinde yazmış yazarlar arasında Aras Ören'in, Fethi Savaşçı'nın ve Habib Bektaş'ın adları sayılabilir.

Konuk işçi yazını göçün doğurduğu bir yazın olması dolayısıyla gerek içerik gerekse de biçim düzleminde yazarını "mağdur" biçiminde konumlandırmıştır. Gerçekten de eleştirilenler bu dönemde yazılan yapıtlarla ilgili yaptıkları eleştirilerde ve değerlendirmelerde sanatsal değerlerinden çok, sırf sadece toplum içerisinde dezavantajlı toplum kesimlerini ve bireyleri işlemelerinden ötürü toleranslı bir tutum sergilemeyi adeta kendilerine görev bilmişlerdir. Bu tutum ilk bakışta her ne kadar insancıl bir bakış açısının yanması biçiminde görünse de toplumsal algılamada ve yazında olumsuz sonuçların da oluşmasına neden olmuştur. Bu noktada kültürlerarası yazında adı sık sık adı anılacak Feridun Zaimoğlu'nun saptaması son derece il-

<sup>1</sup> Almanya'ya Türkiye'den gerçekleşen göçün sonucunda oluşan yazının tarihi ile ilgili ayrıntılı bilgi 2013 yılında Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı'nda Yrd. Doç. Dr. Hilmi Tezgör danışmanlığında tarafımızca hazırlanmış *1960'lı Yıllarda Göçmen Türk İşçileriyle Başlayan Türk Göçmen Yazınının 1990'lardaki Dönüşümüne Bakış* adlı Yüksek Lisans tezine bakılabilir.

ginçtir. “Ağlamaklı, yanaşmacı ve kamuca teşvik edilen “konuk işçi yazını” 1970’li yılların sonunda “yoksul ama iyi yürekli Türk Ali” efsanesini yaydı. Kanaklara kurban rolünü biçen bir çöpçü düzyazısı kaleme aldı.” (Zaimoğlu, 2011, s.17)

Feridun Zaimoğlu’nun getirdiği eleştiri, ilk bakışta acımasızca görünse de, bu eleştiride asıl önemli olan konuk işçi yazını ile 1990’lı yıllarda ilk ürünlerini vermeyen başlayan kültürlerarası yazın arasındaki radikal anlayış ayrımının çok kesin bir biçimde ortaya konmasıdır.

Konuk işçi yazını 1980’li yılların başında yerini yabancılar yazınına bırakır. Göçle oluşmuş Almanya’daki yazında 1980’li yılların hemen başında böyle bir kırılmanın ortaya çıkmasının nedenlerini yabancı kökenliler arasında oluşan kimlik krizinde görmek olanaklıdır. Bu dönemde yapıtlar veren yazarlara bakıldığında çoğunun ya çok küçük yaşta Almanya’ya gelmiş ya da orada doğmuş işçi çocukları oldukları görülür. Söz konusu yazarlar çift-dilli bir dünya içinde yetişmişlerdir. Her ne kadar kültürleşme, eğitim ve sosyalleşme süreçlerini, yaşadıkları toplumun içinde gerçekleştirilmiş olsalar da kendi köken kültürleri baskın bir biçimde kimlik söylemlerinde kendisini gösterir. Kimlik kavramı yabancılar yazınının anlatılarının odağına yerleşip ilk kez sorunsallaştırılır. Yazarlar, yapıtlarının içeriklerini doğrudan kimlikle ilgili “kimlik arayışı”, “parçalanma”, “bölünmüşlük”, “iki dünya arasında kalma” (Kuruyazıcı, 2011, s.128) gibi sorunsallar çerçevesinde oluştururlar.

Yabancılar yazınının belirleyici niteliği gerek içerik gerekse de dil ve biçem düzlemlerinde kültürlerarası yazından farklı olarak kültürü heterojen değil, homojen bir yapı olarak görmesidir. Yabancılar yazınında yazarlar kültürü değişmeyen, sabit yapılar olarak algıladılar ve kendilerini çoğunlukla söz konusu bu değişmeyen, sabit kalan yapılar arasında gidip gelen varlıklar biçiminde konumlandırırlar. Bu yönüyle yazarlar bir arafta olma durumundadırlar. Kendi dilleri, kültürleri, gelenekleri karşısında yaşadıkları toplumun dili, kültürü ve geleneği yer alır. Bu ikisi kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılırlar, yazarlar bu bölünmüşlük içerisinde yazınsal yapıtlarını oluştururlar. Az ileride de göreceğimiz gibi kültürlerarası yazında bu türden kesin çizgiler ve ayrımlar kesinlikle söz konusu değildir. Kültürlerarası yazında kültürün kendisi homojen bir yapıda değil, tam tersine he-

terojen bir yapı içerisinde. Yabancılar yazınının önemli temsilcilerinden bir tanesi olan Zafer Şenocak söz konusu bölünmüşlüğü *Doppelmann* (Çiftadam) adlı şiirinde dokunaklı bir biçimde ifade eder. Şenocak'ın *Doppelmann* adlı şiiri Meral Oralış (2001) tarafından çevrilerek Türkçeye kazandırılmıştır:

Çift adam  
İki ayrı gezegende ayaklarım  
dönmeye başlayınca onlar  
beni parçalayacaklar  
düşüyorum  
iki ayrı dünya var içimde ama hiçbiri tam değil  
kanıyorlar durmadan  
sınırsa tam da  
dilimin ortasında  
bir mahpus gibi çırpınır  
kanatırım bu yarayı (s.47-48)

Zafer Şenocak'ın şiirinde geçen “iki ayrı gezegen” ve “iki ayrı dünya” ifadeleri sözü edilen kimlik sorunsalının yazına yansımaları biçiminde görülebilir. Almanya'da 1980'li yıllar süresince gerek siyasi gerekse de düşün çevrelerinde süren kimlik tartışmalarına bağlı olarak oluşan yabancılar yazını geniş bir okur kitlesine seslenir ve son derece etkili olur. Yabancılar yazınının önemli temsilcileri arasında Zafer Şenocak dışında, Yüksel Pazarkaya adını da anmak gerekir.

## **Kültürlerarası Yazın ve Kültürlerarası Yazında Kimlik Oluşumu ve Yazında Sergilenme Biçimleri**

Almanya'da Türk kökenli yazarların oluşturduğu yazında üçüncü evre 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yılların hemen başında ortaya çıkan kültürlerarası yazındır. Kültürlerarası yazının anlatılarını diğerlerinden ayırıştıran temel nokta, metinlerinin kültürlerarası bir düzlemde konumlanmış olmalarıdır.

Kültürlerarası yazında kültürün yabancılar yazınında olduğu gibi homojen değil, tam tersine heterojen bir yapıda olduğu düşünülür. Heterojen kültür kendisini Homi K. Bhabha “üçüncü alan/uzam” dediği bir uzamda oluşur. Somutlaştırmak adına çok küçük

yaşlarda Almanya'ya gitmiş ya da Almanya'da doğmuş insanların kültürleşme, eğitim ve sosyalleşme süreçlerine bağlı olarak, gelişimleri sırasında kültürel kimliklerinin oluşumu bütünüyle ne köken kültürleri çerçevesinde ne de yaşadıkları toplumun çoğunluk kültürü çerçevesinde değil, söz konusu bu kültürlerin keşiştiği, iç içe geçtiği alanlarda oluştuğu söylenebilir. Bu çerçevede “üçüncü alan”ın yazarları anlatılarında gerek köken kültürlerinden gerekse de içinde yaşadıkları çoğunluk kültüründen öğelere serbestçe yer verirler. Şenocak üstteki şiirinde sınır ile dil arasında kurulan ilişki, kültürlerarası yazında ortadan kalkar. Bu noktada ilginç ve anlamlı bir örnek olarak yabancılar yazınında ayrı dünyaları imlemek için kullanılan köprü imgesinin kültürlerarası yazında kazandığı anlamdır.

Isınmak

İnsan köprülerin de bir sonu olduğunu bildiğinden  
üstünden geçerken ivedi davranmaya gereksinmez  
şu da var ki, en soğuk köprü üstleridir. (Sarı, 2013, s.16)

Zehra Çırak'ın *Sich Warm Laufen* adlı şiirinde köprü imgesi *Isınmak* adıyla tarafımca yapılan çevirisinden de görülebileceği gibi kültürlerarası yazında, yabancılar yazınında kazandığı anlamdan çok farklı olarak iki ayrı dünya arasında kalmışlığı betimlemek için değil, insanın varoluşsal boyutunun gerçekleştiği bir uzam olarak okuyucuların karşısına çıkar.

Bu noktada postkolonyal yazın üstüne yaptığı çalışmalarla ufuk açan Hintli düşünür Homi K. Bhabha'nın literatüre kazandırdığı “üçüncü alan/uzam” (“Third space”, “Dritter Raum”) kavramını daha ayrıntılı bir biçimde ele almak gereklidir. Bhabha'ya göre “üçüncü alan/uzam” kültürel alışverişin gerçekleştiği, fiziksel yapısı olmayan bir uzamdır. “üçüncü alan/uzam” insanların değişik bilgiler ve kültürlerle karşılaştığı, anlam üstüne tartıştığı tek bir alandan değil, sayısız alandan oluşur. Bhabha'ya göre kültürel alışverişin gerçekleştiği bu sayısız “üçüncü alan/uzam'larda” böylelikle sürekli yeni içerikler ve kültürel söylemler üretilir. Söz konusu bu yeni içerikler ve kültürel söylemler de sabit değildir, dinamik bir yapı içerisinde, zamanın akışı içerisinde değişebilir. Bu çerçevede Bhabha'ya göre “üçüncü alan/uzam'larda” anlamlandırma sırasında, bir simge bütünüyle

farklı biçimlerde okunabilir, anlaşılabilir, yorumlanabilir, çevrilebilir ve tarihselleştirilebilir:

Bütün kültürel ifadelerin ve sistemlerin bu karşıt ve kararsız sözceme alanında/boşluğunda inşa edildiğini anladığımız zaman ancak asli ve özgün orijinalliğine dair hiyerarşik iddiaların veya kültürel “saflığı” iddialarının savunulamaz olduğunu –kültürlerin melezliğini ispatlayan deneysel tarihsel olgulara başvurmaksızın- anlamaya başlarız. (...) Özü itibarıyla yansıtılamaz olsa da, sözcemenin – kültürün anlam ve sembollerinin asli birliği ve sabitliği olmadığını, hatta aynı işaretlerin dahi alınabileceğini, çevrilebileceğini, yeniden tarihselleştirilebileceğini ve yeniden okunabileceğini gösteren- diskuratif şartlarını oluşturan, işte bu Üçüncü Alan’dır. (Bhabha, 2016, s.100-101)

Kültürlerarası yazın çerçevesinde son derece yetkin bir çalışmaya imza atmış Michael Hofmann *Interkulturelle Literaturwissenschaft* adlı çalışmasında Almanya’da doğmuş ya da çok küçük yaşlarda Almanya’ya gelmiş Türklerin kültürel kimliklerinin gelişimi ile ilgili Bhabha’nın getirdiği “üçüncü alan/uzam” kavramını öne çıkarır. Gerçi etnik düşünce 21. yüzyılın başında demode olmadı; A.B.D ve Avrupa’da çok sayıda etnik azınlık kültürel kimliğini “köken kültür”ünü dikkate alarak tanımlar. Yine de durum Almanya’daki göçmenler ve özellikle de ikinci ya da üçüncü kuşak diye adlandırılan Almanya doğumlulara uygun olmayan biçimde betimlenmiş olur, eğer ki onların kimlikleri “Türkler” ya da “İtalyanlar” diye tanımlanırsa. Betimlenen insanların içinde yaşadıkları kültürlerarası durum, “köken kültürü” ve “çoğunluk kültürü” arasında sözde objektif olarak var olan kültürel ayrımlar aracılığıyla tanımlanamaz; söz konusu kültürel ayrımlar daha çok anılan insanların Alman ve Türk kültürleri arasında uygun ayrımları belirlediği, bir “üçüncü alan” a sahip oldukları ve kesin yakıştırmalardan kaçınan bir melez kimlik oluşturmasıyla karakterize edilir. Biri ya da diğeri için sözde homojen kimlik seçeneği çözüm gibi görünmemektedir; kaydedilmiş ve işlenmiş kültürel perspektiflerin sergilendiği bir “patchwork” türünden yeni, geçişken bir kimlik biçiminin ‘değiş-tokuş’u daha çok bir çözüm seçeneği gibi durmaktadır.

Sözü edilen teorik altyapıyla bütünleşmiş kültürlerarası yazının Türkçe değişkesi adını 1991 yılında Ingeborg Bachmann Ödülü’nü



kazanan Emine Sevgi Özdamar'ın Türkçeye *Hayat bir Kervansaray* adıyla çevrilmiş *Das Leben ist eine Karawanserei, hat zwei Türen, aus der einen kam ich rein, aus der anderen ging ich heraus* adlı romanıyla duyurur. Romanın sözü edilen yazın ödülünü alması sonucunda çok geniş kitlelerce okunması ve buna bağlı olarak elde ettiği elde ettiği ticari başarı yabancı kökenlilerin oluşturduğu yazında bir doruk noktasıdır. Emine Sevgi Özdamar *Hayat Bir Kervansaray* romanında ben-anlatıcının dilinden Almanya'ya göçe değin Türkiye'nin değişik kentlerinde geçen çocukluk ve gençlik yıllarını anlatır. Bu yönüyle roman Almanya'ya göç öncesinde Türkiye'de geçen aile öykülerinin anlatıldığı Selim Özdoğan'ın 2005 yılında yayımlanan, Türkçeye *Demircinin Kızı* adıyla çevrilmiş *Die Tochter des Schmieds* ve Feridun Zaimoğlu'nun yine aynı adla Türkçeye çevrilmiş, 2006 yılında yayımlanan *Leyla* adlı romanlarının da öncüsü konumundadır.

Kültürlerarası yazının Emine Sevgi Özdamar ile görkemli bir biçimde adını duyurmasından hemen sonra bir başka Türkiye kökenli yazar Feridun Zaimoğlu ilki 1995 yılında yayımlanan Kanak Serisi'ni oluşturan anlatıları *Kanak Attack: 24 Mißtöne vom Rande der Gesellschaft* (1995), *Abschaum Die wahre Geschichte von Ertan Ongun* (1997), *Koppstoff: Kanaka Sprak vom Rande der Gesellschaft* (1999) ile Alman yazın dünyasını derinden sarsar. Feridun Zaimoğlu'nun söz konusu bu yapıtlarında kullandığı melezleşmiş dil Almanya'nın düşün ve yazın dünyasında sarsıcı bir etkinin oluşmasına yol açar. Zaimoğlu bu yapıtlarında Almanca dil yapısını ve gramer kurallarını bilinçli bir biçimde 'bozarak' kullanır. Feridun Zaimoğlu yapıtlarının yayımlanmasından başlayarak günümüze değin Almanya'nın düşün, kültür ve eleştiri çevrelerinde en çok tartışılan adlardan bir tanesi olur.

Aslında 19. yüzyılda Alman denizciler arasında Polinezya ve Okyanusya yerlilerini belirtmek için kullanılan "kanak" sözcüğü Almanya'da 1980'li yıllarda başta Türkler olmak üzere Güney ülkelerinden gelen yabancı kökenli insanları aşağılamak, hakaret etmek için kullanılır olmuştur. Feridun Zaimoğlu, kanak serisi ile anlam düzleminde söz konusu olan bu olumsuzlamayı ters yüz etmekle kalmamış, ona gururla sahip çıkılması gereken bir tavır, duruş "algılama biçimi" (Ernst, 2006, s.148) olarak görmüştür. Bu yönüyle Zaimoğlu, kanak serisi ile Almanya'da yabancı kökenlilerin başlat-

tiğı bir toplumsal hareket olan “Kanak Atak Hareketi”ne de (“Kanak Attak- Bewegung”) de esin kaynağı olur (Esselborn, 2011, s.46; Hofmann, 2006, s.226). Kanak Atak Hareketi’nin manifestosunda “kanake” sözcüğünün Almanların tersine, yabancılar ve yabancı kökenlilerde kazandığı anlam gözler önüne serilir. Aktivistlerinin çokkültürlü toplum ve özgürleştirici göçmen kültürü çerçevesindeki politik tasarımlarını radikal bir biçimde yerle bir etmek isteyen Kanak Atak şebekesi 1990’lı yıllar süresince yeni orta sınıfın çevresinde biçimlendi. Kanak Atak, etnolojik atıflarla beslenen her türlü kimlik politikası biçimine karşı çıktı ve pasaport ya da köken sorusuna tavır aldı. Kanak Atak’ın sayısız eylemine paralel biçimde *Kanaksta. Geschichten von deutschen und anderen Ausländern* (1999) gibi yazın antolojileri yayımlandı. Böylelikle kültürler arasında güvenli bir biçimde hareket eden ikinci ve üçüncü göçmen kuşakları kendilerini küreselleşen dünyanın öncüleri ilan ettiler. Kanak olmak ulusla ilgili değil, tam tersine algılama biçimiyle ilgilidir.

Feridun Zaimoğlu üretken bir yazar olarak kanak serisi dışında aralarında, *Liebesmale, scharlachrot, Leinwand, Zwölf Gramm Glück, Leyla, Liebesbrand, Hinterland, Russ, Siebentürmeviertel* gibi yapıtların olduğu çok sayıda anlatıya imzasını atmıştır. Feridun Zaimoğlu ürettiği bu yapıtlara karşılık olarak aralarında Friedrich-Hebbel Ödülü, Ingeborg Bachmann Jüri Özel Ödülü, Adelbert von Chamisso Ödülü (Adelbert-von-Chamisso-Preis), Grimmelhshausen Ödülü (Grimmelshausen-Preis) gibi çok sayıda ödül kazanmayı başarmıştır.

Kültürlerarası yazın çerçevesinde anılması gereken bir başka yazar Yade Kara’dır. Kara özellikle taşıdığı biçimsel ve içeriksel niteliklerle kültürlerarası yazının en tipik örneklerinden bir tanesi olan *Selam Berlin* romanını 2003 yılında yayımladığında eleştirmenlerden son derece olumlu tepkiler alır. Yade Kara’nın *Selam Berlin* romanının kahramanı Hasan Kazan “üçüncü alan/uzamda” varoluşunu gerçekleştirenlerin tipik bir temsilcisidir. Yazar 2008 yılında *Selam Berlin*’in devamı niteliğinde olan *Cafe Cyprus* romanı ile Hasan Kazan’ın serüvenini anlatmayı sürdürerek, bir başka kültürlerarası anlatıyı okuyucularına sunar.

Adı geçen yazarların dışında kültürlerarası yazın çerçevesinde yukarıda *Isınmak* adlı şiirine değinilen Zehra Çırak’ın, yine ilk anla-

tlarında bu tür ögelere yer vermese de, özellikle *Wieso Heimat, ich wohne zur Miete* romanı ile Selim Özdoğan'ın ve İmran Ayata'nın adlarını da kültürlerarası yazının Almanyadaki Türkçe değişkesi söz konusu olduğunda anmak gerekir.

Çalışmanın bu aşamasında ele alınacak diğer bir nokta da kültürlerarası yazında söz konusu bu kimliğin yazında sergilenme biçimleridir. Yade Kara'nın kültürlerarası romanının kahramanı Hasan Kazan romanın hemen başında kendisini okuyuculara tanıtırken, aslında kanak kimliğinin ortaya çıkış ve oluşum sürecini de açıklamış olur:

Benim adım Hasan Kazan. Berlinde bazıları bana “Hansi” der, hâlbuki annem ve babam bana Hasan Selim Han gibi güzel bir isim vermiş. Ha evet, annem ve babam... Yıllar önce İstanbul'u terk edip Batı Berlin'e göçmüşler, Kreuzberg'e ve ben orada dünyaya geldim. Annem ve babam Batı'ya inanıyorlardı. Onlar için Batı ilerleme, teknik ve iş demekti. Ama kardeşim Ediz ile ben büyüyüp Batı değerleriyle, ahlak ve terbiyeyle temasa geçtikçe Batı'ya yüz çevirdiler. Berlinde “eroınman”, “hippi” ya da “homo” olacağımızdan korkuyorlardı. Bu yüzden bizi İstanbul'daki Alman okuluna gönderdiler. On üç yaşındaydım. Babam Berlinde kaldı. Orada bir seyahat acentesi vardı. Biz de yıllarca İstanbul-Berlin-İstanbul arasında mekik dokuduk. Annem ve babam henüz o zamanlar, yıllar sonra insanların bize burada Kanacke, orada Almancı diyeceklerini bilmiyorlardı. Almancı aşağı Kanacke yukarı. Boş ver, ben neysem öyleydim. Merak ve heyecanla hayata sarılan bir Kreuzberg'liydim ve de azgındım. (Kara, 2004, s.5)

Yade Kara bu alıntıda da anlaşılabilceği gibi romanının hemen başında kültürlerarası yazında ortaya çıkan kimliğin oluşum sürecini açıklarken aynı zamanda söz konusu kanak kimliğinin niteliklerini de gözler önüne serer. Söz konusu bu kimlik yabancılar yazınında kendisini keskin çizgilerle ötekenden ayıran kültürü homojen bir yapı olarak gören ve bunun sonucu olarak iki dünya arasında kaldığını düşünen kimlikten bütünüyle farklı söz konusu bu iki dünyanın keştiği yerlerde kendini var eden melezleşmeyi varsıllaşma aracı biçiminde gören bir kimliktir. Kültürlerarası yazında artık yabancılar yazınında olduğu biçimde bir araf hâli içinde kalmaktan söz edilemez. *Selam Berlin* romanının devamı olan *Cafe Cyprus* romanında Yade Kara kahramanı Hasan Kazan'ın dilinden

sadece Almanya özelinde değil, tüm Kıta Avrupa'sında yaşamlarını sürdüren bu yeni kimliğin nitelikleriyle ilgili çarpıcı çıkarsamalarda bulunur:

Sukjekt haklıydı, bizler yeni Berlinliler, Parisliler ve Londralılar-dık. Kreuzberg'de, Barbès'te ve Southall'da bankalarda, bürolarda, dükkânlarda ve restoranlarda çalışıyorduk, enerjimizi, coşkunluğumuzu yaptığımız işe getiriyorduk ve her şeyi ivedileştiriyorduk. Bizler sahneleri dirhem dirhem fetheden yeni bohemlerdik. Bizler yeni imgeler, yeni diller, yeni alışkanlıklar, yeni bir kişi var ettik ve eskiyi sorgulattık. Arka planımız, kültürel karışımımız çevremizi değişik perspektiflerden gözlemleyebilmemiz için bizleri daha uyanık ve duyarlı kıldı.

Bizi kendi dar şablonlarında değerlendirmeye çalışan, bizi “aradılığın” kuşağı gibi gören, odun kafalı küçük kariyerli düşünürlerle bizler sık sık gizlice alay ettik. Çünkü aslında onları on defa yenebilirdik, bizler daha esnektik, daha hızlıydık. Bizler bütün tarihsel, kültürel ve politik karşıtlıkları kendimizde taşıyorduk ve bu değerlerle büyümüş-tük ve köprüleri yıkmıştık. Bizler hiçbir şablona uymuyorduk ve aslında yepyeni bir şeydik. Öyle bir karışım ki, daha önce Avrupa toprağında hiç olmamış olan.

Bu odun kafalıların bizlerle ilgili kafalarında olan tek düşünce, bizlerin onlar gibi olmasını beklemektir: tek dil, tek kültür, tek boyutlu, öngörülebilir, tek bir çekmeceye konulabilir. Bas git! Bizler bu dar kalıpları aşmıştık ve onların kendi alışılmış düşüncelerine uymadıkları için anlamak istemedikleri kendi özgün yapılarımıza sahiptik. Ve onlar kendi sınırlılıkları içinde yargılamalarda bulunarak, bizi “kayıp kuşak” biçiminde betimleme gibi küstah bir aptallığın içine düştüler. S ... git. (Sarı, 2013, s.16)

Yade Kara'nın *Cafe Cyprus* romanında ortaya konan bu kimlik, yabancılar yazınında kendisini arada gören ve bu arada kalmışlığın neden olduğu ikilemler içinde sürekli bir bunalım ve sıkıntı içinde varlığını sürdürmek durumunda kalan kimlikten tümüyle farklıdır. Bu kimlik kendisini tam da arada kalmışlığın sağladığı varsıllaşmaya bilinçli bir biçimde bırakan, melezleşmeyi yücelten, homojen değil, heterojen kültür anlayışını savunan, teklifi değil, çokluğu öven, kendi değerinin bilincinde olan bir kimliktir. *Von der nationalen zur internationalen Literatur* adlı çalışmada yer alan “Das Ende des “Dazwischen”- Ausbildung von Identitäten in Texten von Imran Ayata, Yadè Kara und Feridun Zaimoğlu” adlı makalesinde Sandra Vlasta

(2009), İmran Ayata'nın *Hürriyet Love Express*, Yade Kara'nın *Selam Berlin* ve Feridun Zaimoğlu'nun *Liebesmale, scharlachrot* anlatılarının kahramanları üstünden bu yeni kimliğin kültürlerarası yazında sergilenme biçimleri ile ilgili olarak ufuk açıcı dört tane saptamada bulunur:

1- Sandra Vlasta, ilk saptamasında gerek konuk işçiler ve onların toplum içinde yaşamış oldukları sorunların gerekse de göç olgusunun kültürlerarası yazında da yer almaya devam ettiğini, ancak anlatıların odağında değil, ikincil bir konuma indirgendiğinin özellikle de yabancı eşittir konuk işçi klişesinin kültürlerarası yazında yerle bir edildiği saptamasında bulunur.

2- Sandra Vlasta ikinci nokta olarak kültürlerarası yazın çerçevesinde yer alan anlatılarda kişilerin tam olarak sınıflandırılmadığı, melez ve karışmış bir toplum yapısının resmedildiğinden söz eder. Sandra Vlasta ayrıca değişik kökenlerden ve değişik kültür çevrelerinden gelen kişiler arasında gerçekleşen ilişki ortamları da kültürlerarası yazın çerçevesinde yer alan anlatılarda sıkça okuyuculara sergilenir saptamasında bulunur.

3- Sandra Vlasta ikinci saptamasına bağlı olarak söz konusu bu anlatılarda kişilerin nitelemelerinin ve öz nitelemelerinin ulus, etnisite ya da aidiyetlik çerçevesinden değil, tamamen kişiler çerçevesinde yapıldığı ve kavrandığı, köken üstünden yapıldığı durumlarda da, ancak ve ancak ironik ve yıkıcı amaçla yapıldığı saptamasında bulunur.

4- Sandra Vlasta son olarak kültürlerarası yazın çerçevesinde yer alan anlatılarda dil kullanımlarının iki dünya arasında kalan insanların yaşadığı dil karmaşası sanısının ötesinde, çok boyutlu bir çerçevede olduğu saptamasında bulunur.

Sandra Vlasta, sözü edilen saptamalarının ilkinde, Türkiye'den Almanya'ya gerçekleşen göç ile ilgili yerleşik tarih okumacılığında varlığını sürdüren, Almanya'ya göç edenlerin gereksinim duyulan işgücü çerçevesinde sadece işçilerden oluştuğu ve bu bağlamda yabancı demek konuk işçi demektir anlayışının altının oyulduğunu kültürlerarası yazında vurgular. Gerçekten de işgücüne duyulan gereksinim Almanya'ya göçü başlatmışsa da, ilerleyen yıllarda Türkiye'nin içinde bulunduğu zorlu politik ve sosyal koşullara bağlı

olarak sayısı hiç de küçümsenemeyecek insan Almanya'ya göç etmiş, zamanla göçmen toplumun bileşenlerinden olmuştur. *Selam Berlin* romanında da Hasan Kazan'ın babası Almanya'ya yükseköğrenim görmek amacıyla giden bir kişi olarak, annesi de İstanbul'da koşulları son derece iyi olan bir aileden ve seçkin bir çevreden gelen bir kişi olarak gerek okuyuculara tanıtılır. Bu türden kişilerle okuyucular, gerek konuk işçi yazınının gerekse de yabancılar yazınının anlatılmasında karşılaşmazlar:

Annem Berlinli Türklerle hiçbir ilişkiye girmek istemiyordu. Onun için onlar basit köylülerdi, tıpkı babam gibi. Babam Mersinliydi, orası anneme ve doğma büyüme İstanbullu olan herkese göre taşraydı. Annem zengin bir aileden geliyordu. Yabancı işçilerle hiçbir ilişki kurmak istemiyordu. O Boğaz'daki zenginlere dikmişti gözünü. (Kara, 2004, s.113)

Sandra Vlasta'nın ikinci saptaması, kültürlerarası yazının dayandığı toplumsal yapıyı vurgulaması yönünden son derece önemlidir. Günümüzde Almanya'da 10 milyonun üstünde yabancı kökenli insan yaşamlarını sürdürmektedir. Almanya'daki yabancı kökenli insanların çoğunluğunun Türkiye kökenli insanların oluşturması, 1960'lı yıllar ve devamında Almanya'ya gerçekleşen göçün sadece Türkiye ve Türkiye kökenli insanlarla ilişkilendirilmesi sanısını oluşturmuştur. Oysa özellikle 1990'lı yıllarda başta dağılan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden olmak üzere Almanya'ya dünyanın çeşitli ülkelerinden ve yerlerinden yüz binlerce insan göç etmiştir. Yine bu çerçevede son dönemde başta Suriye olmak üzere, Ortadoğu'da yaşanan savaşların ve çatışmaların sonucunda yine çok sayıda insan Almanya'ya göç etmiştir. Bu bağlamda sadece Türkiye kökenli yazarların değil, İtalya, Rusya, eski Yugoslavya Cumhuriyetleri gibi ülkelerin kökenlerine sahip yüzlerce yazarın da kültürlerarası yazına giren anlatılar ürettikleri unutulmamalıdır.

Yade Kara'nın *Selam Berlin* romanının kahramanı Hasan Kazan'ın yaşadığı apartman da tüm bu yaşanan göç süreçlerine bağlı olarak karışmış bir toplum yapısının görüntüsünü verir:

Adalbert Sokağı'ndaki bu koca apartmanda tek Alman Wessel'lerdi, kalanların çoğu Anadolu'luydu. Her katta farklı bir halk oturuyordu. İstanbullular ve Türkiye'nin Avrupa kısmından gelen diğer gruplar üst

katlara yerleşmişti. Karadenizli Lazlar orta katlarda, Kürtler ve güneyden gelen Araplar en alt katlarda yaşıyordu. Biz en üstte oturuyorduk ve önümüzde Berlin Duvarı manzarasını seyredebiliyorduk. (Kara, 2004, s.33)

Sandra Vlasta'nın kültürlerarası yazın çerçevesinde yaptığı üçüncü saptaması belirtildiği gibi yaptığı ikinci saptamasıyla doğrudan ilişkilidir. Gerçekten de kültürlerarası yazın çerçevesinde oluşmuş anlatılarda yapılan nitelemeler ve öz nitelemeler kişilerin bireysellikleriyle ilintilidir. Ulus, etnisite ya da aidiyetlik çerçevesinde yapılan nitelemeler ve öz nitelemeler ironik bir biçimde, var olan klişelerin, sanıların, yargulamaların altlarını oymak ve değersizleştirmek için yapılır. Okuyucular *Selam Berlin* romanında bu bağlamda sayısız örnekle karşılaşılır. Romanın metnindeki sayısız örnekten en ilginç olanlarından bir tanesi, Hasan Kazan'ın ev arkadaşlarıyla yaşamak zorunda kaldığı konuşmalarıdır:

“Bizim istediğimiz şey...” Diğerlerine baktı, onların bakışlarını tarttı, sanki bir kez daha emin olmak istiyordu. “Yani bizim istediğimiz şey, bize sekiz çocuklu aile ziyaretlerinin olmayacağına, balkonda mangal partileri yapmayacağına ve banyo küvetinde koyun kesmeyeceğine söz vermen!” Birden nefesim kesildi. Güçlkle yutkundum. Ne zırvalıyordu bu böyle? Kulaklarıma inanamıyordum. Ben daha bir şey söylemeye fırsat bulamadan ekledi: “Yani, bizi anlıyorsun değil mi...” Doğru sözcükleri bulmaya çalışıyordu “Türklerin böyle... böyle büyük aileleri var ve... çok et yiyorlar. Bizim sigara içmediğimizi ve vejetaryen olduğumuzu bilmelisin...” (Kara, 2004, s.192)

Kahvaltıda kızlar beni soru yağmuruna tutuyordu: “Türkler neden çay içiyor? Kahvaltıda neden zeytin yiyorlar? Neden Türk kadınları eşarp takıyor? Neden? Neden? Neden?” Bu kızlar bu kadar aptal mıydı? Bu tipik bir Türk karakteri miydi? Türklerde tipik bir özellik miydi? Kızların beni ne kadar Türk gördüklerini bilmiyordum. Ne bıyığım vardı, ne de yanımda sürekli bıçak taşıyordum. Ama karanfilli çay içmeyi, pide, dolma ve musakka yemeyi seviyordum. Bunlar benim için tipikti. Başlangıçta her şeyi ayrıntılarıyla anlatmaya oldukça zaman ayırıyordum. Sabır talimi yapıyordum adeta. Böylece onlara domuz eti, Müslümanlar ve sünnet hakkında her şeyi anlattım. Dinliyorlar ve bu gezegende lahana salatası ve domuz kızartması yemeyen insanların bulunmasına çok şaşırıyorlardı. Kendimi başka ülkeden söz eden Sinbad gibi hissediyordum. Heeeyyy oğlum! Dijital teknoloji çağındaydık. Her şeyi, özellikle de kendimi anlatmaktan bıkmıştım. (Kara, 2004, s.194-195)

Ulus, etnisite ve aidiyetle ilgili tüm bu klişeler, önyargılar, sınırlar metinde sorunsallaştırıldıktan sonra Hasan Kazan, karmaşık bir toplum yapısı içinde kültürlerarası, melezleşmiş kimliğini vurgular. Söz konusu bu kimliğin toplumun tüm bireyleri anlaşılabilir anlaşılabilir olmaması, daha da ötesinde bu kimliğin kimi bireylerce patolojik bir biçimde görülmesi Hasan Kazan'ın gözünde hiç bir anlam taşımamaktadır. Hasan Kazan ve Hasan Kazan gibi olanlar kendilerine özgü bireysellikleri ve kendilikleriyle toplumda vardırırlar ve var olmayı sürdüreceklendir:

Sanırım Wolf'un birbirleriyle çarpışan iki kültür gibi saçma bir fikri vardı. Ve benim gibi biri de arada öğütülmeliydi. Aslında her ikisinden de her şeyi almıştım. Doğu'dan ve Batı'dan, Almandan ve Türk'ten, hem buradan, hem oradan. Ama Wolf gibileri bunu anlayamaz ya da anlamak istemezdi. Beni her zaman bir problem alanı olarak görüyorlardı. Kültürler arasında oradan oraya savrulan, hiçbirine ait olmayan biri olarak. Saçmalık! Ben neysem oyudum. Diğerleri bana sahip olmadığım problemleri empoze etmeye çalışıyorlardı. Benim gibi birine nasıl davranacaklarını bilemiyorlardı. Ben kafalarındaki resme uymuyordum ve beni bir yere koyamıyorlardı. Tenis topu gibi Doğu ile Batı arasında zıplayıp duruyordum, bir oraya, bir buraya, hah. (Kara, 2004, s.212)

Sandra Vlasta'nın kültürlerarası yazın çerçevesinde oluşan anlamlarda dil düzleminde getirdiği anlatılarda yer alan kimliklerin kültürlerarası ve melezliğiyle doğrudan ilintilidir. Dil, Sandra Vlasta'nın işaret ettiği iki ayrı dünyanın dili düzleminde kendisini ortaya koymaz, bunun çok ötesindedir. Feridun Zaimoğlu'nun bu bağlamda Almanyada Türkiye kökenli yabancıların günlük konuşma dili ile ilgili getirdiği açıklama son derece aydınlatıcıdır:

Çoktan onlar bir yeraltı kodeksi geliştirdiler ve kendi jargonlarıyla konuşuyorlar. "Kanak dili" gizli kodlar ve işaretlerle bir çeşit kreol ya da sosyolekt. Onların konuşmaları Rap'teki serbest söyleyle akrabadır, orada olduğu gibi burada da insan bir duruş içinde, içinden geldiği gibi konuşur. Bu dil varlığı belirler: İnsan sözcüklere tümüyle kendi tasarımlarını verir. (Zaimoğlu, 2011, s.18)

Feridun Zaimoğlu'nun dil ve varlık arasında kurduğu ilişki çerçevesinde kültürlerarası yazında sınıflanan yapıtlarda heterojen bir



kültür yapısı içinde oluşmuş bireylerin melezleşmiş dillerle kendilerini var ettikleri görülür. Bu anlatılarda yer alan diller yapıları ve yerleşik kuralları çerçevesinde kullanılmazlar. Sözcükler eksiltili ve olağan biçimlerinden farklı bir biçimde metinlerde kendilerine yer bulurlar. Yazım kuralları yok sayılır. Argonun ötesinde metinlerde sıkça küfür içerikli ifadeler de yer verilir.

Feridun Zaimoğlu'nun Kanak Serisinin 1995 yılında yayımlanan ilk anlatısına *Kanak Sprak* adını vermesi hiç de tesadüfi değildir. (Feridun Zaimoğlu anlatının adında geçen Sprak sözcüğünü aslında Almancada dil anlamına gelen Sprache sözcüğünün karşılığı olarak, bilinçli bir biçimde bozarak kullanır. Bu çerçevede Kanak Sprak ile kastedilen kanak dilidir). Feridun Zaimoğlu, *Kanak Sprak* anlatısı ile sözünü ettiği Almancanın bu yeni “kreol ya da sosyolekt” kullanımında doruk noktasına ulaşır.

## Sonuç

Tarihsel süreç içerisinde siyasal ve sosyal gelişmelere bağlı olarak başta Avrupa kıtasına olmak üzere gerçekleşen göçler, sömürgecilik ve koloncilik çalışmaları gibi tarihsel olaylar homojen bir kültür anlayışına dayanan ulusal kimlikler ve ulusal yazınların yanında, heterojen bir kültür anlayışına dayanan melez kimlikler ve kültürlerarası yazınların da ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Bu durum kuşkusuz kendi içinde zorlu ve çetin aşamalardan geçerek gerçekleşmiştir.

Bugün sadece Almanyada değil, Fransa, İngiltere gibi farklı ülkelerde kültürlerarası yazın çerçevesinde sayısız anlatı üretilmekte ve geniş kitlelerin ilgisini çekmektedir. Özellikle 1990'lı yıllardan başlayarak başta kültürlerarası yazınbilim ve karşılaştırmalı edebiyat dallarında olmak üzere, üniversitelerin değişik yazınbilim ile ilgili kürsülerinde söz konusu anlatılar bilimsel bir bakış açısıyla değişik açılardan incelenmekte, araştırılmakta, sayısız teze konu olmaktadır.

Almanyada Türkiye kökenli yazarların ürettikleri yazınsal yapıtlara da sözü edilen bu perspektiften bakılması gerekmektedir. Türkiye kökenli yazarların yapıtları da kültürlerarasılık çerçevesinde, aslında evrensel bir olgunun Almanyada ortaya çıkan biçimi ve değişkesidir.

## KAYNAKÇA

- Bhabha, H. K. (2016). *Kültürel Konumlanış*. İstanbul: İnsan.
- Çırak, Z. (1991). *Vogel Auf Dem Rücken Eines Elefanten*. Köln: Kiepenheuer& Witsch.
- Ernst, T. (2006). Jenseits von MTV und Musikantenstadl. Popkulturelle Positionierungen in Wladimir Kaminers "Russendisko" und Feridun Zaimoglus "Kanak Sprak". *Text+Kritik*, IX, 148-159.
- Esselborn, K. (2009). Von der nationalen zur internationalen Literatur. Helmut Schmitz (Ed.), "Neue Zugänge zur inter/transkulturellen deutschsprachigen Literatur." Von der nationalen zur internationalen Literatur Transkulturelle deutschsprachige Literatur und Kultur im Zeitalter globaler Migration. (p.43-59). Amsterdam - New York: Rodopi.
- Hofmann, M. (2006). *Interkulturelle Literaturwissenschaft Eine Einführung*. Paderborn: Wilhelm Fink Verlag.
- Kara, Y. (2004). *Selam Berlin*. İstanbul: İnkılâp.
- \_\_\_\_\_. (2008). *Cafe Cyprus*. Zürich: Diogenes.
- Karakuş, M. ve Nilüfer K. (Ed.) (2001). *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler*. Ankara: T.C Kültür Bakanlığı.
- Kuruyazıcı, N. (2011). 50 Jahre türkische Arbeitsmigration in Deutschland. Şeyda Özil, Michael Hofman, Yasemin Dayıoğlu-Yücel (Ed.), *50 Jahre Migration und ihre Literatur im Rückblick*. (p.125-143). Göttingen: V&R unipress.
- Oralış, M. (2001). Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler. Mahmut Karakuş - Nilüfer Kuruyazıcı (Ed.), *Gurbeti Vatan Edenler*. (p.35-51). Ankara: T.C Kültür Bakanlığı.
- Sarı, M. (2013). *1960'lı Yıllarda Göçmen Türk İşçileriyle Başlayan Türk Göçmen Yazınının 1990'lardaki Dönüşümüne Bakış*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Vlasta, S. (2009). Von der nationalen zur internationalen Literatur. Helmut Schmitz (Ed.), "Das Ende des "Dazwischen"- Ausbildung

von Identitäten in Texten von Imran Ayata, Yadè Kara und Feridun Zaimoğlu.” *Von der nationalen zur internationaler Literatur Transkulturelle deutschsprachige Literatur und Kultur im Zeitalter globaler Migration.* (p.101-117). Amsterdam - New York: Rodopi.

Zaimoglu, F. (1997). *Abschaum Die wahre Geschichte von Ertan On-gun.* Hamburg: Rotbuch Verlag.

\_\_\_\_\_. (2011). *Kanak Sprak /// Koppstoff Die gesammelten Mißtöne vom Rande der Gesellschaft.* Köln: Kiepenheuer& Witsch.